

Âşık Şem'i'nin Şiirlerinde Konya

Konya in the Poems of Âşık Şem'i

Melek Dikmen^{1*} - Sevede Neslinur İyiyolbulan²

¹Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta/Türkiye | <https://ror.org/04fjte88>, <https://orcid.org/0000-0001-8035-2097>, melekdikmen@sdu.edu.tr.

Prof. Dr., Suleyman Demirel University, Theology Faculty, Department of Turkish Islamic Literature, Isparta/Türkiye, <https://ror.org/04fjte88>, <https://orcid.org/0000-0001-8035-2097>, melekdikmen@sdu.edu.tr.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Isparta/Türkiye | <https://ror.org/04fjte88>, <https://orcid.org/0000-0003-4346-5900>, sevdenuriyolbulan@gmail.com

Graduate student, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Isparta/Türkiye | <https://ror.org/04fjte88>, <https://orcid.org/0000-0003-4346-5900>, sevdenuriyolbulan@gmail.com

* Corresponding author

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 24.12.2023

Kabul Tarihi: 30.06.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).

İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Melek Dikmen – Sevede Neslinur İyiyolbulan

Etik Bildirim

turkisharr@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Yazar Katkıları

Yazar-1 (% 50)

Yazar-2 (% 50)

Atıf

Dikmen, M. – İyiyolbulan, S. N. (2024). Âşık Şem'i'nin şiirlerinde Konya. *Turkish Academic Research Review*, 9/2, 205-226, <https://doi.org/10.30622/tarr.1409146>

Öz

Âşıklık geleneği, İslamiyet öncesi Türk toplumunda önemli bir yer tutan Ozan-Bakı geleneğine dayanmaktadır. İslamiyet'in kabulü ve tarikatların ortaya çıkışıyla birlikte şekillenen bu gelenek, halkın dini-tasavvufi duygularına tercüman olan âşıkların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Âşık tarzı şiir geleneği, 15. yüzyılın sonlarıyla 16. yüzyılın başlarında oluşmaya başlamış ve Anadolu coğrafyasında önemli bir yer edinmiştir. Bu şiir geleneğinin önemli temsilcilerinden biri de asıl adı Ahmed olan Âşık Şem'i'dir. 18. yüzyıl sonlarıyla 19. yüzyıl başlarında Konya'da yaşamış olan Âşık Şem'i, döneminin meşhur Ayakçı ve Türbe Kahvehanelerinin önemli isimlerinden biri olmuştur. Mevlânâ dergâhına yakın bir çevrede yetişen Âşık Şem'i, Mevlevî kültüründen de derinlemesine etkilenmiş, bu durum zaman zaman şiirlerine de yansımıştır.

Âşık Şem'i, şiirlerini bir araya getirdiği Divanı'nda hece ölçüsünün yanında aruzla da manzumeler yazmıştır. Divan'daki şiirler, Şem'i'nin yaşadığı dönemin Konya'sının kültürel ve toplumsal yapısını anlamak için önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Şair, Konya'nın havası, suyu, bağ ve bahçeleri gibi doğal güzelliklerini; döneminde cereyan eden sosyal ve siyasî olayları dikkat çekici bir şekilde anlatmaktadır. Şem'i, şiirlerinde Konya'yı "evliyâ merkezi", merkezde bulunan Mevlânâ dergâhını ise "Âşıkların Kâbe'si" olarak betimleyen Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin manevî himayesinde olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında şair, Şems-i Tebrizi, Evhadüddin Kirmânî, Sadreddin Konevî, Sahib Ata gibi şehre değer katmış şahsiyetlerden de Divanı'nda bahsetmektedir. Ayrıca Konya'nın yetiştirdiği tarihî şahsiyetlerden biri olan ve siyasî olaylarda yer edinen Çarhacı Ali Paşa'ya da şiirlerinde yer vermektedir. Şairin Divanı'nda, Konya'nın sosyal ve siyasî hayatında önemli bir yere sahip olan İbradılı Kadı Abdurrahman Paşa ile Candaroğlu Bekir Ağa (Koç Bekir) arasındaki çekişmeli olayları ele alan müstakil üç şiir yer almaktadır. "Kadı Paşa Olayı" olarak bilinen ve Fazlı Necib'in tarihî romanına konu edilmiş olan hadise, Âşık Şem'i'nin şiirlerinde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bekir Ağa'yı âdeta bir halk kahramanı olarak nitelendiren şair Şem'i'nin, Kadı Abdurrahman Paşa'ya karşı duruşu anlatımlarında açıkça görülmektedir. Konya'nın tarihî ve sosyal yapısı, doğal güzellikleri, Sille ve Meram gibi mesire yerleri de şiirlerinde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Şair, doğal güzelliklerden olan Meram'ı ve Meram bağlarını, Konya'nın cennete benzeyen yer mesire yeri olarak betimlemekte, her mevsimde aynı bir güzellik taşıdığına da dikkat çekmektedir. Aynı şekilde, türkülere yer edinen ve geçmişte Ortodoks Hristiyanların yaşadığı yer olan Sille de, Şem'i'nin şiirlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Âşık Şem'i, "zümre-i uşşâk" olarak nitelendirdiği Sille'nin havasını, suyunu ve doğal güzelliklerini överken Sille'deki âşıklık geleneğine de vurgu yapmaktadır. Âşık Şem'i şiirlerinde Konya'nın güzelliklerini ve pehlivanlarını da işlemekte, bu kültürün yaşadığı yerlere telmihte bulunmaktadır. Netice itibarıyla Âşık Şem'i'nin şiirleri, Konya'nın tarihî ve kültürel zenginliğini yansıtırken, şairin yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî olaylarına seyirci kalmadığının da göstergesi olmuştur. Âşık Şem'i, şiirlerinde Konya'yı çeşitli yönleriyle betimleyerek yaşadığı dönemin önemli olaylarını ve Konya'nın kültürel mirasını geleceğe aktarmaktadır. Halkın etik yapısı ve buna bağlı olarak farklı dinî mekânlar da şiirlerinde yer almaktadır. Bu bağlamda şairin eserleri, Konya'nın tarihî ve kültürel değerlerini anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Şair Şem'i özelinde yapılan bu çalışma, edebî metinlerde yer alan bilgilerin zaman zaman şehirlerin özelliklerine veya siyasî süreçte meydana gelen olayların topluma yansımalarına dair tarihî vesika sayılabilecek malumat ihtiva ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Âşık Şem'i, Konya, Mevlânâ, Kadı Paşa, Sille.

Research Article**History**

Received: 24.12.2023

Accepted: 30.06.2024

Date Published: 30.06.2024

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Melek Dikmen – Sevde Neslinur İyiyolbulan

Complaints

turkisharr@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Author Contributions

Author-1 (% 50)

Author-2 (% 50)

Cite as

Dikmen, M. – İyiyolbulan, S. N. (2024). Konya in the poems of Âşık Şem'î. *Turkish Academic Research Review*, 9/2, 205-226, <https://doi.org/10.30622/tarr.1409146>

Abstract

The tradition of minstrelsy is based on the Ozan-Baksı tradition which had a significant place in pre-Islamic Turkish society. This tradition, which took shape with the acceptance of Islam and the emergence of sects, led to the emergence of minstrels who interpreted the religious-mystical feelings of the people. The tradition of minstrel style poetry began to form in the late 15th and early 16th centuries and gained a significant place in Anatolian geography. One of the prominent representatives of this poetic tradition is Âşık Şem'î, whose real name is Ahmed. Âşık Şem'î, who lived in Konya in the late 18th and early 19th centuries, is one of the reputed names of the famous Ayakçı and Türbe Coffeehouses of his period. Âşık Şem'î, who grew up in an environment close to the Mevlana dervish lodge since his childhood, was deeply influenced by the Mevlevi culture and this situation was sometimes reflected in his poems. Âşık Şem'î wrote his poems in aruz as well as syllabic meter in his Divan, where he brought his poems together. The poems in his Divan can be considered as an important source to understand the cultural and social structure of Konya in the period in which Şem'î lived. The poet describes the natural beauties of Konya, such as its air, water, vineyards and gardens, and the social and political events that took place during his period in a remarkable way.

While Şem'î describes Konya as the "center of saints" and the Mevlana dervish lodge as the "Kaaba of Lovers" in his poems, he emphasizes that he is under the spiritual protection of Mevlana Celaleddin Rûmî. In addition, the poet mentions some people who added value to the city such as Şems-i Tebrizî, Evhadüddin Kirmânî, Sadreddin Konevi and Sahib Ata. He also includes Çarhacı Ali Pasha, one of the historical figures of Konya and who took part in political events, in his poems. In the Poet's Divan, there are three independent poems that deal with the contentious events between İbradılı Kadı Abdurrahman Pasha and Candaroğlu Bekir Ağa (Koç Bekir), who have an important place in the social and political life of Konya. The incident, which is the subject of novels and known as the "Kadı Pasha Incident", is described in detail in the poems of Âşık Şem'î. Şem'î's stance against Kadı Abdurrahman Pasha, who describes Bekir Ağa as a folk hero is clearly seen in his narratives. Konya's historical and social structure, natural beauties, and recreation areas such as Sille and Meram are also discussed in detail in his poems. The poet describes Meram and Meram vineyards, which are among the natural beauties, as a paradise-like recreation area in Konya, and points out that it has a different beauty in every season. Likewise, Sille, which has a place in folk songs and was the place where Orthodox Christians lived in the past, has an important place in Şem'î's poems. While Âşık Şem'î praises the air, water and beauties of Sille, which he describes as "the group of uşşâk", he also emphasizes the tradition of minstrelsy in Sille. Âşık Şem'î also mentions the beauties and wrestlers of Konya in his poems, and emphasizes places where this culture lives.

As a result, while Âşık Şem'î's poems reflect the historical and cultural richness of Konya, they also indicate that the poet did not remain a spectator to the social and political events of the period in which he lived. Şem'î describes Konya from various aspects in his poems and conveys the important events of his period and the cultural heritage of Konya to the future. The ethnic structure of the people and, accordingly, different religious places are also included in his poems. In this context, the poet's works constitute an important source for understanding the historical and cultural values of Konya. This study, conducted specifically for the poet Şem'î, also reveals that the information that are available in literary texts sometimes contains information that can be considered as historical documents about the characteristics of cities or the political process.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Âşık Şem'î, Konya, Mevlânâ, Kadı Paşa, Sille.

Giriş

Türk kültür varlığının önemli bir bölümünü teşkil eden âşıklık geleneği, İslamiyet öncesi toplum hayatında hem devlet nezdinde hem de halk indinde mühim bir yer tutan Ozan-Baksı geleneğine dayanmaktadır. Bu gelenek İslam'ın kabulü, Anadolu'nun fethiyle yerleşik hayata geçiş, tarikatların ortaya çıkması ve tasavvufi düşüncenin yaygınlaşmasıyla yaşanan tarihî ve içtimaî değişimlerle birlikte yerleşmiştir. Ozan-Baksı geleneğinden âşıklık geleneğine geçişte tasavvufun etkisi büyük olmuştur. İlden ile dolaşarak hikmetler söyleyen, ilahiler okuyan dervişlerin ve erenlerin üstlendiği vazifeyle âşıkların misyonu benzerlik arz etmektedir. Âşık tarzı şiir geleneğine mensup olanlar sadece saz çalıp şiir söylemekten ziyade halkın bedî ihtiyaçlarını karşılayan, dinî-tasavvufi duygularına tercüman olan, onlara iyi, güzel ve erdemli olanı hatırlatan kimseler olmuştur. Mahallileşme ve manevîleşme temayülleriyle ortaya çıkmış ve devam etmiş olan bu geleneğin dinî tasavvufi yönü ağır basmaktadır (Karadayı, 2017, s. 45-47; Cerrahoğlu, 2011, s. 143-145; Artun, 2019, s. 2-6).

15. yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyılın başlarında teşekkül etmeye başlayan âşık geleneği, Anadolu coğrafyasında önce tekke tarzı kültür geleneğine, sonrasında ise Bektaşilik (Çapraz, 2019, s. 1037-1063) ve Klâsik Türk edebiyatının etkisiyle kahvehane merkezli âşık tarzı kültür geleneğine zemin hazırlamıştır. Teşekkül ettiği asırdan itibaren süreç içinde tarihî, sosyokültürel şartlara göre gelişen bu gelenek, önemli simalar yetiştirmiştir. Özellikle İstanbul, âşık kahvehanelerinden dolayı cazibe merkezi olmuştur. III. Selim, II. Mahmud gibi padişahların âşıkları himaye etmeleri ve Âşıklar Kethüdası'nın¹ kurulmasıyla usta âşıklar, sanatlarını göstermek için buradaki kahvehanelerde fasıllara katılmışlardır. Anadolu'da bu gelenek çerçevesinde kendine has özellikler gösteren yerlerden biri de Konya olmuştur. Geçiş güzergâhında bulunması, Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapması gibi özellikleriyle Konya, âşık tarzı şiir geleneğinde özel bir önemi haizdir. Âşık Ömer, Silleli Sürûfî, Âşık Mehmet Yakıcı gibi isimlerin yanında Âşık Şem'î de meşhur simalardan biridir (Günay, 1999, s. 39-46; Ayva, 2005).

Konyalı Âşık Şem'î

19. yüzyıl âşıklarının önemli temsilcileri arasında yer alan ve asıl adı Ahmed olan Âşık Şem'î, Helvacı Mehmed Ağa'nın oğlu olarak Konya'da (Fatin, 2017, s.276; Ergun ve Uğur, 1926, s. 53; Şemseddin Sami, 1311, s. 2874; Mehmed Süreyya, 1311, s. 171), Pir Esat Mahallesi'nde, dünyaya gelmiştir. Muhtemelen aynı mahlası kullanan diğer şairlerle karışmış olması hasebiyle kaynaklarda şairin doğum ve ölüm tarihiyle ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Çocukluk ve gençlik yıllarına dair detaylı bilginin bulunmadığı şair, Konya'da Mevlânâ dergâhına yakın yerde bulunan babasının helva dükkânında çırak olarak işe başlamıştır. Böylelikle esnafla halkın yanı sıra dönemin sanat, fikir adamları, ayrıca Mevlevî derviş ve âşıklarından oluşan müşteri çevresiyle birlikte şairin küçük yaşlardan itibaren kültür, sanat çevresinde yetiştiği bilinmektedir (Aydın, 2019, s. 111). İlerleyen yaşlarında ise çırağı Silleli Sürûfî'den okuma yazma öğrendiği ve irticalen şiir söyleme yeteneğinden dolayı "Şem'î" (çevresini aydınlatan kimse) mahlası verildiği bilinmektedir (Albayrak, 2010, s. 505). Kendisi şiirinde memleketiyle birlikte mahlasını da anmaktadır:

Mahlâşım Şem'î'dir bilâdım Konya

Bir kenâr şahrâda olmuşum peydâ (H. 39/5)²

¹ II. Mahmud döneminde sultanın yaptığı yenilikleri yaymak ve halka kabul ettirmek için âşıklar aracı olarak kullanılmışlardır. Bu dönemde bir lonca olarak Âşıklar Cemiyeti kurulmuş, başına atanan Âşıklar Kethüdası devletten maaş alır hâle gelmiştir. (Gür, 2023, s. 67).

² Çalışmada kullanılan şiirler, Nilgün Aydın'ın kitap olarak basılan doktora tez çalışması "Konya Âşıklık Geleneğinde (XVIII-XIX. yy) Âşık Şem'î ve Şiir Dünyası (İnceleme-Tenkitli Metin)" isimli yayından alıntılanmıştır (Aydın, 2019). Parantez içinde ilk olarak verilen A. kısaltması "Aruzla Yazılan Şiirler", H. kısaltması ise "Heceyle Yazılan Şiirler" manasındadır. İlk rakam

Şem'î, ilk evliliğini yirmi beş yaşlarında Konya'nın zengin ve tanınmış ailelerinden Sillelizâde Hacı Abdulkadir Ağa'nın kızıyla yapmıştır (Kendi, 1951, s. 5, 10, 20). Eşinin ölümü üzerine çocuklarına yetişememesi ve aşar memurluğu görevini aksatmasından dolayı ikinci evliliğini yapmıştır (Kendi, 1951, s. 150-151). Şair, babasının vefatından sonra bir müddet daha baba mesleğini devam ettirmiş, âşıklığa merakı sebebiyle Âşıklar Kahvehanesi'ne de devam ederek sazıyla sözüyle kendisini çevreye sevdirmiştir. Şem'î, helvacılık işini oğlu Mustafa'ya bırakıp zamanının çoğunu Mevlevî dergâhında hizmet etmeye ayırmıştır. Bu hizmetler, dönemin vakıfhanesi olan Celâliye Vakfı'nın daha iyi kazanç elde etmesinde faydalı olmuş, başarısından ötürü Mevlânâ dergâhı şeyhi olan Hemdem Çelebi'nin güvenini kazanarak vakfın aşar memurluğu görevine atanmıştır (Kendi, 1951, s. 27).

Şairin âşıklığa başlamasında, yaşadığı muhit etkili olmuştur. Konya'da Ayakçı ve Türbe kahvehaneleri, dönemin âşıklarının saz çalıp söylediği ve saza meraklı gençlerin âşıklık mesleğini öğrendiği yerlerdendir (Ayva, 2010, s. 281- 282). Sanata düşkün Konyalıların ilgisiyle dolup taşmaktayken Türbe Kahvehanesi'ni işleten Âşık Dertli, Şem'î'nin yeteneğini keşfedip onunla ilgilenmiştir. Böylece Şem'î, söylediği şiirler, muammalar ve atışmalarla âşıklığını geliştirerek şöhret kazanmıştır (Halıcı, 1982, s. III-IV). Türbe Kahvehanesi'nin bu faaliyetleri dönemin genç postnişini Hemdem Çelebi'nin dikkatini çekmiş; şeyh, sanata, musikiye olan ilgisinden dolayı Meram köşkündeki konağında Âşık Dertli ile Şem'î'ye saz ve söz meclisleri tertip ettirmiş, maddî manevî desteğini âşıklardan esirgememiştir. Şair, Konya'daki şöhretinin yanı sıra İmparatorluğun başşehri İstanbul'da da âşık meclislerine katılarak ustalığını kabul ettirmiş; muammalarıyla diğer âşıkları mat etmek suretiyle şöhretini geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bu arada saraya da kabul edilmiş, dönemin sultanı III. Selim'in (1789-1807) huzurunda saz çalıp şiirler okumuştur. Sultan, âşıklara reislik eden Şem'î'nin İstanbul'da kalmasını istemişse de şair, memleketine Çarşı Ağalığı gibi saygın bir sıfatla dönmüştür (Sakaoğlu, s. 291-292).

Dönemin postnişini Hemdem Çelebiyle olan ilişkisinden ve şiirlerinde geçen ibarelerden³ dolayı Şem'î'nin Mevlevî olduğu ileri sürülmüştür. İbrahim Aczî Kendi ise şairin, başına Mevlevî külahı giymeyi çok istediğini, ancak Mevlevî usul ve ananelerine göre Mevlânâ sülalesine mensup olmaması, dergâhta bin bir günlük çile çıkarmamasından dolayı bu arzusunun gerçekleşmediğini ifade etmektedir (Kendi, 1951, s. 113).

Şair, şiirlerinde âşık şiirinin yanında Klasik Türk şiiri geleneğinin vezin, dil, ahenk ve estetik anlayışlarını birlikte kullanmış hem hece hem de aruz vezniyle birçok şiir ortaya koymuştur. Sanatını icra ederken saz eşliğinde terennüm ettiği şiirlerinin çoğunu irticalen söylemiştir (Sarı, 2013, s. 30). Şem'î'nin divanı, ölümünden sonra Maarif Nezareti'nin müsaadesiyle taş baskı olarak basılmıştır (Halıcı, 1982, s. IX).

Kaynaklarda vefatıyla ilgili h. 1250 (1834), h.1255 (1839), h.1257 (1841), h.1157 (1744), m.1834, m.1839, m.1841 tarihlerine yer verilmektedir. Şairin mezarı, Mevlânâ Müzesi ile Üçler Mezarlığı arasındaki kaldırım üzerindedir (Tuman, 2001, s. 503; Fatin, 2017, s. 276; Ergun ve Uğur, 1926, s. 54; Şemseddin Sami, 1311, s. 2874).

Âşık Şem'î'nin Şiirlerinde Konya

İnsanın doğduğu, hayatını idame ettirip doyduğu mekânlarla olan ilişkisi, sadece fizikî ihtiyaçlarını gidermekle ilgili değildir. İnsanın mekânı algılamasında ve mekânın insan üzerinde tesir bırakmasında çok yönlü bir anlam söz konusudur. “Şerefü'l-mekân bi'l-mekân” sözü gereği insan, bulunduğu mekânı etkilediği gibi, muhit

şiir numarasına, ikinci rakam beyit veya dörtlük numarasına karşılık gelmektedir. Çalışmada aruzla yazılmış şiirler transkribe edilmişken heceyle yazılmış şiirler transkribesiz yazılmıştır.

³ Mevlevîyem Mevlevîyem pirimiz Monlâ-yı Rûm / Şâh-ı kütübü'l-ârifindir ser-firâz-ı evliyâ (A. 72/1)

Tıfl-iken dergâh-ı Mevlânâ'dan uyardım Şem'î/ Bende-i Monlâ-yı Rûmîyem tarîkim dervîşân (A. 182/22)

de insanlar üzerinde sosyal, siyasî, kültürel ve edebî anlamda tesirler bırakır. Şairler, yaşadığı şehir ve içinde bulunduğu sosyal, siyasî, kültürel, edebî, sanatsal muhitlerin yansımalarını hem hayatlarına hem de eserlerine yansıtılmışlardır. Şiir, şair ve şehir ilişkisi açısından bakınca şehir, şairin hayal dünyasına girdiğinde maddeden manaya, fizikten metafiziğe, simgesel ve imgesel olarak ifade edilen mecazlar kaynağına dönüşmüştür (Yıldız-Doğan, 2023, s. 20).

Şairler, yaşadıkları yerlere veya manevî açıdan önemli olup özlem duydukları şehirlere farklı mecaz, teşbih ve alegorilerle şiirler yazmıştır. Bu mekânlar için zaman zaman methiyeler düzmüşler, beldenin doğal güzelliklerini, mimarî yapılarını, mesire yerlerini, güzelleri ve güzelliklerini, şehirde meydana gelen mühim toplumsal siyasî olayları, yöre halkına dair tespitlerle gözlemlerini söz konusu etmişlerdir. Hatta bu bağlamda şehrengîz, bilâdiyye/belde-nâme, sâhil-nâme, sükûiyeye, mesâir-nâme, miyâhiyye, menzil-nâme, sergüzeşt-nâme, kudümiyye gibi edebî türler mevcuttur. Övgülerin yanında eleştirel bakış açısının yer aldığı hicviyeler, kaybedilen veya elden çıkan şehirler için yazılmış olan mersiyeler de konuya dair farklı bakış açısı ve zenginlik katmıştır (Yıldız-Doğan, 2023, s. 81-109).

Bu çalışmada, Konya'nın âşık kültürüne dair önemli simalarından biri olan Âşık Şem'î'nin şiirlerinde memleketi Konya'ya dair anlatımlar ele alınacaktır. Divanı'nda Konya ve Sille için yazılmış müstakil şiirlerin yanında belde için önem arz eden siyasî, tarihî olaylar hakkında yazılmış olan müstakil manzumeler çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

1. Sosyal ve Siyasî Olaylar Bağlamında Konya

Şairlerin eserlerinde yaşadıkları dönemin sosyal, siyasî, kültürel, örfî hususları yansıtılmaları oldukça tabii bir durumdur. Bu bağlamda Şem'î'nin, 18. yüzyıl Konya'sının siyasî ve içtimaî hayatına tesir eden birtakım olaylar hakkında Divanı'nda müstakil manzumelere yer vermesi dikkat çekicidir. Divan'da yer alan "Tekebbürlük İtti Uydu Şeytana, Olmuşdık Gâzi (Kadı) Paşa Firârî, Cenk İdelim Senin İle Bir Zaman" isimli şiirler, "Kadı Paşa Olayı" olarak bilinen hadiseyi ele almaktadır.

Şem'î'nin yaşadığı dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok alanda gerilemeye ve zayıflamaya başladığı bir süreçtir. Halkın ileri gelen aileleri, âyanlar, yeniçeriler güç kazanarak vali ve çeşitli yöneticilere iş yaptırmayıp merkezî hükûmete isyan edecek boyutta baskıcı tutum sergilemektedir. Bu sebeple yeniçerilerin ve ileri gelen ailelerin Anadolu ve Rumeli'deki iç güvenliği sarstığı görülmektedir. Bu sorunların farkında olan Sultan III. Selim, tahta geçtiğinde ilk iş olarak askerî ve siyasî noktada devletin eski gücüne kavuşması için âyanların ve yeniçerilerin yönetime karışmasını engellemek amacıyla çağın gerekliliklerine uygun gördüğü Nizâm-ı Cedîd ordusunu kurmuştur. İstanbul temelli olan ordusu, Anadolu'nun her noktasında görevlendirdiği önemli şahsiyetlerle örgütlemetedir. Bu şekilde oluşan merkezlerden biri de Konya ovasında bulunan Karaman eyaletidir. Karaman'da örgütlemeyi yöneten kişi ise Kadı Abdurrahman Paşa'dır (Uzunçarşılı, 1971, s. 247-249; Nalbantoğlu, 2008, s. 28; Ahmed Âsım, 2015, s. 302).

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Kadı Abdurrahman Paşa, aslen İbradılıdır. Tahsil görmüş cesur bir adam olan Kadı Paşa; büyük babası, babası, kardeşi gibi kadılıkta bulunmuştur. Bu görevi sebebiyle beylerbeyi ve vezir olduktan sonra da kadı unvanını muhafaza etmiştir. Antalya'da cami, medrese ve vakıfları olan büyük cediti (babasının büyük babası) ulemadan Seyyid Osman Efendi'ye nispetle eski belgelerde Osmanzâde olarak da bilinmektedir. Kadı Abdurrahman Paşa, İbradılı Minkârîzâde Oruç Ali Efendi'nin dördüncü kuşaktan torunu olup babasının adı Şeyh Mehmed'dir. Âyanlığını yürüttüğü İbradî'yı nüfuzuna geçirme iftiralarından dolayı Konya'ya sürgün edilmiştir. Sâbık Alâiyye (Alanya) Sancak Beyi olup sonra Beyşehir Mutasarrıflığına nakledilmiş olan

Beylerbeyi rütbesindeki Paşa, bu durumun asılsız olduğunu merkeze arz edince affedilerek İbradı âyanlığı kendisine geri verilmiştir (Uzunçarşılı, 1971, s. 249-250). Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'da bulunduğu süre zarfında bütün faaliyetlerini zalimlerin kılıcını kırmaya yönelik yaptığı için kendisine birçok rakip ve düşman edindiği söylenmektedir (Erdoğan, 1944, s. 30). Şem'i de "Tekebbürlük İtti Uydu Şeytana" şiirinde Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya kadı olarak gelişini ele almakta, valiliğinde yönetime hoş görünmek için halka yaptığı zulüm ve çatışmada şeytana uyararak kibirli davranmasını "Manav inadı"⁴ tuttu tabiriyle anlatmaktadır:

İbtidâ Konya'ya olunca kadı
Konya'yı hep kırmak oldu muradı
Ta o gündün tuttu Manav inadı
Tekebbürlük itti uydu şeytana! (H. 5/1)

Abdurrahman Paşa, 1796 yılında Kayseri'deyken kadılık yaptığı dönemde, Bozkır ve Bereketli maden eminliğinde çalışan amcası Seyyid Ali Efendi, "Altıparmak" lakaplı husumetlileri tarafından öldürülmüş; Abdurrahman Paşa, bu olay üzerine merkezî otorite desteğiyle müsebbiplerinin icabına bakılmasını istemiştir. Merkezî otoritenin izni dâhilinde başarı sağladığı için Sultan III. Selim tarafından kendisine Bozkır'ın maden eminliği görevi tevdi edilmiştir. Şem'î, bu hususu şu şekilde ifade etmektedir:

O sıkıyla itti büyük yemini
Gitti vardı oldu (Maden emini)
Titretmek isterdi bunca zemini
Ekin yakan ulaşmazdı harmana! (H. 5/3)

Sultan III. Selim, Kadı Abdurrahman Paşa'nın bu görevini fırsat bilip o bölgede Nizâm-ı Cedîd için asker toplama işlemini devam ettirmesini istemiş, bu konudaki azim ve gayretinden dolayı Kadı Abdurrahman Paşa'ya, Alanya Sancağı ile Bozkır Maden Eminliği de üzerinde kalmakla birlikte, Karaman Valiliği görevini tevdi etmiştir (Uzunçarşılı, 1971, s. 251-253).

Kadı Abdurrahman Paşa, Karaman Valiliği yaptığı dönemde o bölgede şehrin âyanları bulunmakta, onların başında ise tarihte adını Koç Bekir Ağa olarak almış Candaroğlu Seyyid Ebubekir Ağa bulunmaktadır. Mevlânâ soyundan Halil Çelebi'nin oğlu olan Koç Bekir Ağa, sıbyan mektebini bitirdikten sonra yeniçeri ocağına girerek kısa sürede görevde yükselmiş, tuğsuz vezir olarak görevinde yükseldikten sonra Karaman mütesellimliğine⁵ atanarak Konya'da "Ağa" olarak anılmaya başlamıştır (Özönder, 2013, s. 205). Napolyon'un Mısır'ı işgalinde hezimete uğratan Cezzar Ahmet Paşa'nın yardımıyla Karaman'dan binin üzerinde askerle yardıma giden kişinin Koç Bekir Ağa olduğu bilinmektedir (Işık, 2020a, s. 724).

Kadı Abdurrahman Paşa, naip olarak Konya'da bulunduğu sırada Konya mütegalibesi Paşa'nın aleyhinde bulunup azline sebep olmuştur. Paşa'nın fitratı diğer valiler gibi yumuşak ve uyuşuk tabiatlı olmadığı için kendisini naiplikten azlettirenlerden intikam alacağı ve Konya'dan Nizâm-ı Cedîd için asker yazacağı duyulduğundan mütegalibeler, bu duruma engel olmak adına Konya'ya valiyi sokmama kararı almıştır. Bu hususta başta Konya âyanından Candaroğlu Bekir Ağa (Koç Bekir Ağa) olmak üzere, yeniçerilerin ve Mevlevî şeyhi İsmail Çelebioğlu Mehmed Emin Çelebi'nin de desteğini alarak Kadı Paşa'ya karşı ayaklanmışlardır

⁴ Manav ifadesi, Balkanlar'dan göç edip Marmara Bölgesi'nde yaşayan topluluk anlamının yanında, yerli halk manasına da gelmektedir. Manavların inatçılığını vurgulayan yöresel bir deyim olarak kullanılmış olsa gerektir.

⁵ Tanzimat'tan önce vali ve mutasarrıfların uhdelerinde bulunan sancak ve kazaların idaresine memur edilen kimseler hakkında kullanılan bir tabirdir. Voyvoda olarak da adlandırılan bu kimseler, II. Mahmud zamanında merkezîyet usulü tesis edilinceye kadar vezirlerle beylerbeyi gibi devlet makam sahiplerinin çoğu sefere gittikleri zaman makamlarını "mütesellim" ile idare ederlerdi (Pakalın, 1983, s. 639).

(Uzunçarşılı, 1971, s. 254)⁶. Konya'ya girmek için çaba sarf eden Kadı Paşa adam toplamış, soğuk hava şartlarından dolayı bir kısmını buldukları mevkide bırakıp geri kalan iki yüz adamıyla birlikte Sille mevkiine⁷ gelerek divan kâtibine valilik fermanını okutmak üzere şehre göndermiştir (Işık, 2020a, s. 730). Bu hususu şiirinde işleyen Âşık Şem'î, Kadı Paşa'nın Konya için uzun zamandan beri bir hile düşündüğüne dikkat çekmekte, mert Konyalıların ise buna fırsat vermeyeceğini ifade etmektedir:

Bir iyice nizam virince canlı
Ta Sille'ye düştü yarısı canlı
Girince Konya'ya perkinli
Durdular Konyalı merdi merdane!

Çoktan düşündürdü Konya'ya bir renk
Gelince çarşıya attırdı tüfenk
Allah Allah diyü çekildi gülbenk
Aklı kesti yine geldi îmana! (H. 5/6-7)

Koç Bekir'in halkı tehdidi üzerine Kadı Paşa, iki yüz kadar adamıyla saat 5'te Konya'ya girerek vali konağına inmiştir. Ertesi gün vilayet kadısı, müftü ve eşraftan bazı kimseleri konağa davet ederek halkla iyi geçineceğine, garazı olmadığına ve maksadının Nizâm-ı Cedid için asker tertibi olduğuna değinmiştir. Muvafakat gösteren âyanlar Kadı Paşa'ya yanındaki adamların yeterli olduğunu, fakat köyde bıraktıkları adamların gönderilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Kadı Paşa, onları ilkbaharda göreve götüreceğini ve dağıtamayacağını bildirmiştir. Kadı Paşa'nın açıklamasına karşılık hadiseyi yöneten âyanlar, köylere adam göndererek Kadı Paşa'nın adamlarına saldırıp Paşa'nın da konağına baskın yaparak iç çatışmaya sebep olmuşlardır. Şehirli ve Kadı Abdurrahman Paşa arasındaki çatışma kırk dört saat sürmüştür. Çatışma neticesinde yanındaki az kuvvetle müdahale edemeyen Kadı Paşa, Hoca Cihan mevkiine çekilmiştir (Uzunçarşılı, 1971, s. 255-256)⁸. Şairin dilinde bu husus şöyle ifade bulunmuştur:

Bir öğle vaktında kavga kuruldu
Bu işe Konyalı pekçe sarıldı
Gerçi bizden beş on yiğit kırıldı
Ecel geldi baş ağrısı bahane

Kırk dört saat oldu bu ceng ü cidâl
Ağaları bilsen hep Rüstem ü Zâl
Allah ocağına virmesin zevâl

⁶ Kadı Abdurrahman Paşa'nın şahsî tarihi Fazlı Necib tarafından kaleme alınan Dehşetler İçinde adlı üç ciltlik romana konu olmuş, tarihî gerçeklerle kurmacanın buluşması sağlanmıştır. Romanın çeviri yazısı ve tahlilini yapan Bedia Koçakoğlu, "Fazlı Necip'in özellikle Tarih-i Cevdet'i referans alarak III. Selim ve II. Mahmut dönemi, yeniçeri isyanları, kölelik ve Nizâm-ı Cedid'in kurulması gibi konuları işlediği roman, Antalya tarihinde önemli bir isim olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın hayatına da mümkün olduğunca gerçekleri gözeterek yaklaşmış gibidir." demektedir. (Koçakoğlu, 2018, s. 862) Roman ve incelemesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Koçakoğlu, 2014.

⁷ Ahmet Cevdet Paşa da mevkiinin Çayır bağı olarak geçtiğini aktarmaktadır. (Cevdet Paşa, 1984, s. 2272; Ürekli, 2013, s. 4).

⁸ Bu durumu Cevdet Paşa şöyle aktarır: Kadı Abdurrahman Paşa boşu boşuna kan dökmek için münasip bir dille öğütler vererek şehre girmek istemişse de bu arzusuna kavuşamamıştı. Mevsimin kış olması yüzünden maiyetindeki askerin çadırlarda uzun zaman kalması imkânsızlığını gören Kadı Abdurrahman Paşa seçtiği iki yüze yakın cesur kimse ile gece yarısı kale kapısından şehre girmiş ve birçok kanlı çarpışmadan sonra hükümet konağına giderek ödevine başlamıştı. Yine Cevdet Paşa'nın ifadelerine göre ertesi günü Padişahın fermanını okuttuktan sonra Yeniçeri takımından ve fesat erbabından iki yüze yakın kişiyi idam ettirmişti. (Cevdet Paşa, 1984, s. 2272; Erdoğan, 1944, s. 31-32).

Ağızların açtı saldı dumana (H. 5/9-10)

Söz konusu şiirinde Şem'î, Kadı Paşa'nın halka yaptıklarını ve olaylar esnasında yaşananları kendi dilinden şöyle ifade etmiştir:

Ocakçı çağırdı daim Allah yâr
Yardımcımız elbet ol Gani Settâr
Cihanda var mıdır sen gibi gaddâr
Kurşun attı mektepteki sıbyana

Minareye çıktı senin soytarın
Deliklere düştü hep Manavların
Yok mudur zerrece namus [u] ârın
Şimdi döndü faka düşmüş sıçana

İnkisar eyledi kürsüde vâiz
Bak indi [M] anav yanına kalmaz
Kapandı camiler kılındı namaz
M[üe]zzin(ler) çıkmadı üç gün ezana (H. 5/ 13, 15, 18)

Olayların şiddetlenmesi üzerine Kadı Paşa merkez yönetime durumu bildirince Sultan III. Selim, Kadı Paşa'nın Konya'dan ayrılmaması gerektiğini söylemiştir. Sadrazam ise, Mevlevî şeyhine Vali'nin Konya'ya girmesine izin verilmesini ve karşı çıkanların katlinin vacip olacağını bildiren ilgili mektubu göndermiştir. Asiler ise padişahın fermanını ve sadrazamın mektubunu dikkate almamıştır. Bu durum neticesinde şiddetlenen hadise üzerine Kadı Paşa'ya yardımcı kuvvetler gönderilmiştir. Asiler ve Koç Bekir Ağa, Kadı Paşa'ya karşı koymak için son kez saldırıda bulunsalar da başarılı olamamış ve Koç Bekir Ağa kaçmıştır. Kadı Paşa, otoriteyi sağlamak adına asilerden bir iki kişiyi idam ederek Konya halkının affedildiğini bildirmiştir. Affedilmeyenler arasında kaçan Koç Bekir Ağa ve diğer işbirlikçileri olduğu bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1971, s. 257-260).

Koç Bekir Ağa ve Kadı Paşa olayını Hasan Özönder şu şekilde aktarmaktadır: Halkın galeyana üzerine İstanbul, Kadı Paşa'yı geri çekmiştir. Rütbe olarak iki tuğlu vezir rütbesine getirilen Kadı, tekrar vali olarak Konya'ya geri gönderilmiştir. Kadı Paşa geri döndüğü vakit halkın aleyhinde gösterişten geri kalmayarak bir gece yarısı ansızın Konya'ya girmiştir. Paşa, şehre hâkim olmuş ve halkın ileri gelenlerini idam ettirmiştir. Ertesi gün şehrin tanınmış kimselerini iftara davet etmiş, fakat davetlileri öldürterek faciaya yol açmıştır. Galeyana gelen halk ise Koç Bekir Ağa önderliğinde vilayeti kuşatarak çetin savaş başlatmıştır. Şiddetli savaş sonucu Kadı Paşa ise Şerafeddin Cami'ne sığınmıştır. Cami üzerinden halka ateş açtırarak fazlasıyla zayıf veren Kadı Paşa, hayatının başışlanması üzerine teslim olmuştur. Koç Bekir Ağa, Kadı Paşa'yı İstanbul'a gitmesi için Ilgın'a yola çıkarmıştır. Koç Bekir'in bu başarısı saraydan birtakım kimseleri rahatsız edince Koç Bekir Ağa'yı devirmek için işe koyulmuşlardır. Böylelikle Konya'ya Kaptan-ı Derya Çarhacı Ali Paşa vali tayin ettirilmiştir. Konya'ya giderken Koç Bekir'in ölüm fermanı eline verilen Çarhacı Ali Paşa, kendilerini karşılamaya gelen Koç Bekir'i çadırda boğdurarak orada kazılan çukura gömdürmüştür (Özönder, 2013, s. 205).

Farklı bir kaynakta (Tuş, 1993, s. 44-45; Ahmed Âsım, 2015, s. 1465; Mustafa Nuri, 1294, s. 61) Konya vakası sonucunda Kadı Abdurrahman Paşa'nın başarılı olmadığı, İbradı'ya geri kaçtığı ve yakalanması için başka hanedan üyesi tarafından görevlendirildiği söylenmektedir.

Kadı Abdurrahman Paşa ile Koç Bekir Ağa arasında geçmekte olan hadisede Koç Bekir Ağa'yı şaki görenlerin yanında tarihî vesikalar ve şiirlerdeki anlatımlarda onun halk kahramanı olduğu ve bu sebepten dolayı Koç olarak anıldığı da söylenmektedir (Işık, 2020b, s. 738). Kadı Abdurrahman Paşanın ise tarihî vesikada halka pek çok zulüm ve işkenceler yaptığı, sebepsizce kan döktüğü geçmektedir. Ramazan gününde on dört kadını fuhuş zannıyla astırdığı, onların kokmuş cesetlerini kuyulara atılarak çıkan pis kokulardan birkaç mahalle halkının yerlerini bırakıp gittikleri, bunların yanında halktan fahiş vergi kesildiği söylenmektedir (Erdoğan, 1944, s. 31-32)⁹.

Yaşanan çatışmadan dolayı Kadı Abdurrahman Paşa'nın dayanamayıp Konya merkezde bulunan Şerafeddin Camii'ne sığınarak Koç Bekir Ağa ile karşılıklı sözlü atıştığı da söylenmektedir. Âşık Şem'î, bir şiirinde Kadı Paşa ile Candaroğlu (Koç) Bekir Ağa'yı karşılıklı konuşarak konuyu müstakil bir şekilde ele almıştır:

Bekir Ağa dir ki ey Kadı Paşa
Şimdi oyununla çıktın mı başa
Eğer yiğit isen çık indi dışa
Cenk idelim senin ile bir zaman

Kadı Paşa dir ki değilsin dengim
Benim bu âlemde var mıdır rengim
Hiç kıyas götürmez bilirsin cengim
Dön git ırzın ile eğlenme heman

Bekir Ağa dir ki genceden kaçtın
Gâya kanatlandın göklere uçtın
Şimdi (Tekke'li)nin eline geçdin
Doldurun kafana ot ya saman

Kadı Paşa dir ki tükendi cevap
Gözüme İbradı göründü yap yap
Kırdın askerimi beni'ttin harap
Şaştım hey ağalar bu nasıl hicran (H. 38/1-2, 12-13)

Âşık Şem'î, konuyla ilgili bir diğer şiirinde Kadı Paşa'nın firar ettiğini söylemiş ve kaçarken takip ettiği güzergâhları anlatmıştır. Bu durumu, Kadı Paşa'nın kendi dilinden aktarmıştır. Kadı Paşa'nın gittiği güzergâhlar şiirde; Karaman, Kıbrıs, Midilli, Alâiye, Elmalı, İzmir, Akhisar, Mihaliç oradan kayıkla Boğaz'ı geçerek Çöplük İskeleyi, İstanbul, Üsküdar, tekrar kayıkla Eyüpsultan olarak bahsedilmektedir. Uzunçarşılı'nın makalesinden hareketle bu şehirlere Kadı Abdurrahman Paşa'nın Nizâm-ı Cedîd için asker toplamaya ve birtakım görevler yapmaya gittiği anlaşılmaktadır:

⁹ Tarihi vesikada, Adana Valisi Said Paşa'nın Konya'dan İstanbul'daki sarayın büyük memurlarına belge yazdığı görülmektedir. O belge de ise Kadı Abdurrahman Paşa hakkında bu söylenenler geçmektedir.

İbtidâ Konya'dan etdik firârı
Biz de devr itdik terk-i diyârı
Karaman'ı geçdik Kıbrız'a vardık
Olmuşdık Gâzi [Kadı] Paşa firârı

Midilli'yi Elmalı'yı gezdik durmadık
Ebedî bir yerde zarar görmedik
Sırrımızı kimseye haber virmedik
O yerde çıkardık kışı bahârı (H. 17/1-3)

Ulaşılan bilgiler neticesinde Kadı Abdurrahman Paşa taraftarı ve Koç Bekir Ağa taraftarı gibi bir durum olduğu söz konusudur. Âşık Şem'î'nin şiirlerine bakılacak olursa Koç Bekir Ağa'yı haklı, Kadı Paşa'yı haksız gördüğü anlaşılmaktadır:

Gerçi bizden yiğit var zayi olan
Nam u şanıdır halka yayılan
Seni koyuvirdik burdan rey ilen
Bırakma döşeğin Konya'dan yana

Daim hıyanetlik fikr ü hayâli
Konya'ya kem bakan bulur zevâli
Lisanında halkın ırz-ile mali
Anı havale etti gayrı Yezdâna (H. 5/14, 16)

2. Yetiştirdiği Şahsiyetler ve Manevî Değerleri Açısından Konya

Konya, tarih boyunca yetiştirdiği önemli şahsiyetler ve sahip olduğu zengin manevî değerlerle Türkiye'nin kültürel ve tarihî mirasının en parlak örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Mevlânâ Celâleddin Rûmî gibi evrensel düşünürlerin izlerini taşıyarak İslam medeniyetinin derin etkilerini içinde barındırmaktadır. Hem başkentlik yaptığı Selçuklular Dönemi'nin hem de Osmanlı Devleti'nin ilim, sanat ve kültüründen izler taşıyan bu şehir, manevî atmosferi ve tarihî dokusuyla ziyaretçilerine ruhanî bir yolculuk ve de tarihî bir keşif sunmaktadır. Şair Şem'î, Divan'ında genel anlamda Konya'nın ulema ve evliyasının çok oluşuna işaret etmektedir. Şehrin sembolü ve "âsitân-ı pîr" olan Mevlânâ dergâhına "Ka'betü'l-'uşşâk" dendiğini söylemektedir. "Ka'betü'l-'uşşâk" ifadesi, Konya Mevlânâ Müzesi'nde Tilavet Odası kapısının üzerinde bulunan ve Hz. Mevlânâ'nın türbesini ziyaret ederken Molla Câmî'nin söylediği ifade edilen "Bu makam âşıkların Kâbe'si oldu. Buraya noksan gelen tamamlandı." manasındaki Farsça beyitten iktibasır:

Ka'betü'l-'uşşâk bâşed in mekâm
Her ki nâkıs âmed incâ şod temâm

Ayrıca Şem'î, Konya destanının dillerde söylenip durduğunu haber vermektedir¹⁰. Şiirde Mevlâna dergâhında farklı vakitlerde gülbank çekilmesi geleneğine işaret edilirken seher vaktinin zikredilmesi, sabah okunan meydân-ı şerîf gülbangını (İyiyol, 2014, s. 593) hatıra getirmektedir. Konya'nın gezip görülesi bir yer olduğuna da vurgu yapan şair, "Gez dünyayı, gör Konya'yı" söyleyişini hatırlatır şekilde "Konya'ya var bak" şeklinde bir darbimesel kullanıldığını hatırlatmaktadır:

Her seher vaktinde gülbankçekilür yâ Hâk deyü
Âsîtân-ı pîre derler Ka'betü'l-uşşâk deyü
Ez-kadîm darb-ı meşeldir Konya'ya var bak deyü
Söylenür dillerde dâ'im dâsîtânı Konya'nın (A. 205/3)

Konya Destanı'nda çok sayıda âlim bulunduğunu söyleyen Şem'î, bu ulemanın mantık, meânî gibi ilimleri okuttuklarını da ifade etmektedir. Âlimleri mütebahhir, halkı irfan sahibi olup hafızları da sağlamdır. Bu bağlamda şehirle özdeşleşmiş olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve hocası Şems-i Tebrizî yanında bazı diğer şahsiyetler de şiirlerde zikredilmiştir. Konyalı şairlerin tasavvuf şiirinin remizli diliyle konuşup yazdıklarına işaret eden Şem'î; Evhadüddin Kirmânî, Şems-i Tebrizî, Sadreddin Konevî, Sahib Ata gibi şahsiyetlerin isimlerini kahraman olarak zikretmektedir. Sadece Konya'nın değil, çevresinin de evliya mekânı oluşunu ayrıca vurgulamaktadır:

Oğudur 'âlimleri ma'îk me'âni Konya'nın
Remz-ile söyler tasavvuf şâ'irânı Konya'nın
Evhadü'd-dîn Şems-i Tebriz Şeyh-i Şadr Şâhib 'Afâ
Bârigâh-ı evliyâdır çevre yanı Konya'nın (A. 205/1)

Hor gezer âdemleri amma velî 'irfân olur
Hâfızı gâyet cerî 'âlimleri 'ummân olur
Hâşılı bir katre âbın nüş iden aslan olur
Ğalibâ toprağının bu iktizâsı Konya'nın(A. 206/6)

Şem'î, Konya'nın evliya mekânı olduğunu söylemenin dahi gereksiz oluşunu dile getirmektedir. Zira keşif sahiplerine göre Konya'nın enbiyaya ev sahipliği söz konusudur. Bu bağlamda şehir, kahramanları ve değerleri çok olan bir özelliğe sahiptir. Kendisini "dermend" (dertli) ve "gedâ" (dilenci) olarak vafeden Şem'î, kusurları olmakla birlikte, Konya'nın divan sahibi şairlerinden biri oluşuna vurgu yapmaktadır:

Konya'da mânend-i Eflâtûn mişâli var ricâl
Gösterir âyîne-i İskenderî'den hûb cemâl
Bilinür civâr-ı Mevlânâ'dır erbâb-ı kemâl
Her şebi rûz eylemiş Şems'in ziyâsı Konya'nın (A.206/5)

a. Mevlânâ Celâleddin Rûmî

¹⁰ Divan metnini çalışan Nilgün Aydın şiirleri, ilk beytin/dörtlüğün son mısraına göre adlandırmış olmakla birlikte bu müstakil şiirler Konya Destanı, Sille Destanı gibi isimlerle anılmış ve meşhur olmuştur. (Alptekin, 2015, s. 266-268) Şem'î'nin şehir hakkında yazdığı müstakil Konya Destanı'nın âşıklar tarafından söylenmiş hâli için bkz. Çinioglu, Barut, <https://www.youtube.com/watch?v=jdyMCSehLZY>, Erişim Tarihi: 30.04.2024. Sakman, <https://www.youtube.com/watch?v=a9gMiwfrAWc>, Erişim Tarihi: 30.04.2024. Pekçağlar, Bağcı, <https://www.youtube.com/watch?v=4Czd9zfvoR8>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

Konya'nın sembolü hâline gelmiş olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Şem'î Divanı'nda farklı şekillerde söz konusu edilmiştir. Şair, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Konya'ya gelişini hüsn-i talil sanatından istifade ederek ele almıştır. Buna göre padişahın emriyle (emr-i şâhâne) Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Konya'ya gelişi, Şem'î'nin gönül sarayını tamir ve ihya etmek maksadına binaendir:

Emr-i şâhaneyle kadem başdñ güzel

Şem'î'niñ kaşr-ı dilin ta'mîr için Konya'ya sen (A. 187/7)

Kendisini “bende-i Monlâ-yı Rûmî” olarak nitelendiren Şem'î, aşağıdaki beyitte Mevlevî olduğunu dile getirmektedir. Mevlânâ dergâhına küçük bir çocukken intisap ettiğini söylerken kullandığı “Tıfl-iken dergâh-ı Mevlânâ'dan uyardım Şem'î” ifadesinde mahlasını tevriyeli bir şekilde kullanmıştır. Buna göre Mevlevîlikte edeben ışık, mum, kandil, ocak gibi şeylerin yakılması manasında “uyarmak (uyandırmak)”; söndürmek için ise “dinlendirmek, sırlamak” fiili kullanılmaktadır (Cebecioğlu, 2020, s. 504-505). Uyarmak ifadesi, aynı zamanda tasavvufî anlamda “birisinin gerçek sırrına ermesi, erdirilmesi” de demektir. Şem'î mahlasını kastederken ikinci bir anlam katmanında Mevlânâ dergâhında şem'inin (mumunun) uyarıldığını ve böylece hakiki sırra eriştiğini de ifade etmektedir:

Yoğdur erkânı vezâretde menendiñ bir dağı

İftihâr eyler seniñle kişver-i şâh-ı cihân (A.182/ 22)

Benzer bir söyleyişe başka bir şiirde de rastlamak mümkündür. Konya ve Mevlânâ'dan bahseden Şem'î, fitilinin Mevlevî dergâhında yandığını vurgulamaktadır. Mahlasını tevriyeli olarak zikreden şair, “şem' (mum), fitil, yandırmak, şeb” kelimelerini tenasüplü kullanmıştır:

Konya'da dergâh-ı Pirden Şem'î yandırdı fitil

Meclis-ârâdır verir her şeb şetâret âleme (A.107/15)

Şem'î “Mevlânâ'dayız” redifli manzumesinde Konya'yı “evliyanın merkezi, payitahtı” (makarr-ı evliyâ) ve “Mevlânâ'nın şehri” (şâr-ı Mevlânâ) olarak nitelendirmektedir. Mevlânâ Celâleddin Rûmî, her ne kadar aslen Belhli olsa da Anadolu'yu yurt edinmesinden dolayı Rûmî ve Konyalı olarak meşhur olmuştur. Âdeta şehrin sembolü hâline geldiği için Mevlânâ ile şehri özdeşleştiren Şem'î, başka velilere de kaynaklık etmesi yönüne vurgu yapmaktadır. Ayrıca beyitte ikrâr kelimesinin elest bezmiyle birlikte kullanılması, Cenâb-ı Hakla kullar arasındaki en eski meclisi ve ahitleşmeyi hatırlattığı gibi, Mevlevîlik terimi olarak da dikkati çekmektedir. Zira ikrar vermek, tarikata intisap eden canın kendisini bu yola adadığını ifade eden bir ahitleşmedir (Uludağ, 2001, s. 183). Buradan şairin Mevlevîlikle bağı hakkında ipuçları elde etmek mümkündür:

Biz maqarr-ı evliyâ-ı şâr-ı Mevlânâ'dayız

Tâ elest bezmindeki ikrâr-ı Mevlânâ'dayız (A. 270/1)

Şem'î, Mevlânâ'yı zaman zaman Mevleviyye tarikatıyla ilgili terimlerle de bağlantılı ele almıştır. Aynı gazelin devamındaki beyitte sesiyle Mevlânâ'nın sırlarını izhar eden ney ile insan arasında ilişki kurmuştur. Mevlevî mûsikisinin vazgeçilmez enstrümanlarından olan ve Mesnevî'nin ilk 18 beytinde metaforik anlatıma konu edilen ney, insan-ı kâmilin sembolü olmuştur. Buna göre; sırların avazını duyuran neyin üzerine açılan deliklerle anne karnındayken beliren insanın yüzündeki yedi delik (burun, kulak, göz, ağız) arasında (Tosun ve Erdoğan, 2013, s. 352) bağ kurulmuştur:

Rahm-i mâderden açılmışdır delikler sînde

Ney gibi iñler âvâzı esrâr-ı Mevlânâ'dayız (A. 270/2)

Beyitte yer alan sikke, Mevlevîlerin giydiği keçe başlığın adı olup bu tarikata mahsus bir kavramdır. Zira diğer tarikatlarda başlıklar taç olarak adlandırılmışken Mevlevî külahına sikke denilmiştir (Bozkurt, 2009, s. 185). Şem'î sikkeyle kandil arasında renk ve şekil açısından benzerlik kurmuş, Mevlevîlerin canlarını vermeye hazır çilekeş (çile çeken, riyazet ehli) dervişler olduklarına vurgu yapmıştır. Kandil mesabesindeki sikke aydınlatma vazifesini sürdürdükçe hem onu taşıyanlar hem de etrafındakiler karanlıkta ve manevî darlıkta kalmazlar. “Sikke, cân, çillekeş, dervîş, Mevlânâ” kelimeleri, tenasüplü kullanılmış olup Mevlevîlik kültürüne ait kavramlardır:

Sikke-i kandiline ‘âşıklar eyler baş-ı cân
Çillekeş dervişleriz dîdâr-ı Mevlânâ’dayız (A. 270/3)

Osmanlı padişahlarının yanında din büyükleri hakkında kullanılan Hünkâr vasfı, Mevlânâ için de sıklıkla kullanılmaktadır. Beyitte geçen “Sâye-bân-ı sâye-i Hünkâr-ı Mevlânâ’dayız” ifadesiyle şair, manevî iklimlerin sultanı olan Mevlânâ’nın himmetinin ve himayesinin gölgesinde olduklarını ima etmektedir:

Her ne deñlü var ise ‘işyânımız mağfûr olsa
Sâye-bân-ı sâye-i Hünkâr-ı Mevlânâ’dayız (A. 270/4)

Şem'î, Mevlânâ’nın civarında olduğu için hamdüsena etmektedir. Zira himmet fanusu altında bulunmakla kendisini manevî sıkıntılardan ve mâsivâdan muhafaza edilmiş olarak hissetmektedir. Çünkü fanus, içinde yanan ateş, rüzgâr veya yağmur gibi dış etkenlerden korumak amacıyla cam, bez veya ince deri gibi ışığı geçirecek maddelerle üretilen fenerdir (Şentürk, 2020, s. 326). Mahlasını tevriyeli kullanan Şem'î, şem’ kelimesini fanusla tenasüplü olarak kullanmıştır. Bu ifadelerden hareketle Şem'î’nin Konya’da yaşadığı bilgisinin yanında Mevlevî muhibbi oluşunu da anlaşılmaktadır Mezarının hâlen Mevlânâ dergâhının yanındaki kaldırım üzerinde olduğu da düşünülecek olursa cîvâr-ı Mevlânâ’da, himmet-i fânusu altında bulunmaya devam ettiği görülecektir:

Himmet-i fânusun altında bulunduñ Şem'î’yâ
Hamd-i Yezdân idelim cîvâr-ı Mevlânâ’dayız (A. 270/5)

Konya’nın toprağının bile kıymetli olduğuna işaret eden Şem'î, ashâb-ı dîn için göze sürme olarak kullanılsa yerinde olacağını vurgulamaktadır. Zira bu sürme, erbabına sırların keşfi için bir vesiledir. Şem'î, doğrudan zikretmese de dolaylı olarak Konya toprağını, gözün görme gücünü artırmak için kullanılan en kıymetli ve meşhur İsfahan sürmesi (Onay, 1992, s. 262) ile mukayese etmektedir. Konya toprağından elde edilen sürme, manevî görüşü artıran, basiret ve feraset verme özelliğinden dolayı makbul görülmüştür. Kutbu’l-ârifin olarak tavsif ettiği “Hazret-i Monlâ-yı Rûmî”nin burada olması, âşıkların gönül gözünü aydınlatmada etkili olmuştur. Ayrıca şair, Mevlânâ’nın aşk merdivenini arş üzere kuran şahıs olduğunu ifade etmiştir:

Kuñlı eyler çeşmine tobrağımı aşhâb-ı dîn
Keşf olur erbâbına esrâr-ı nûr-ı ‘âşıkîn
Hazret-i Mevlâ-yı Rûmî bunda kuñbü’l- ‘ârfîn
‘Arşa toğrı kırılır ‘âşk merdibânı Konya’nıñ (A. 205/2)

Şem'î Mevlânâ’nın dergâhını bahçeye teşbih ederken orada manevî terbiye alan bir genci, taze bir fidan (nihâl) olarak tasavvur etmiştir. Bu yetişen gencin büyük bir ağaç olup meyveler vermesi, onun meyvelerinin eksik olmaması niyazında bulunmaktadır. Ayrıca Şem'î, Mevlânâ’nın dergâhında yetişen öğrencilerin aldıkları eğitimi silsile hâlinde diğer öğrencilere aktarması, bereketli ve uzun ömürlü olup geleneği devam ettirmesi niyazındadır:

Bağçe-i Monlâ-i Rûmî’den yetişdi bir nihâl
Meyvedâr olsun dırahtı bulmasun aşlâ zevâl (A. 149/1)

b. Şems-i Tebrizî

Şem‘î’nin zikrettiği isimlerden biri de Mevlânâ’nın hayatında mühim bir yeri olan Şems-i Tebrizî’dir. Beldesinin Konya olduğuna dikkat çeken Şem‘î, “Ka‘betü’l-‘uşşâk” terkihiyle buna işaret etmektedir. Şaire göre Konya, hem şehrin hem de kendisinin manevî sultanı olan Mevlânâ’ya Şems-i Tebrizî’nin himmetini ve oğlu Sultan Veled’i armağan olarak vermiştir:

Ka‘betü’l- ‘uşşâk bilâdım Konya’dan sultânıma
Şems-i Tebriz himmeti Sultân Veled var armağan(A. 182/20)

Şems-i Tebrizî’nin Mevlânâ ile birlikte zikredildiği bir diğer manzume, Şem‘î’nin “âleme” redifli şiiridir. Bu manzume, 1834 yılında gerçekleşen II. Mahmud’un kızı Saliha Sultan’ın Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa ile evliliğini¹¹ konu edinmektedir. Şem‘î, “dâmâd-ı şehriyârî” olan Halil Paşa’nın yakası sırmalı harvani¹² giydiğini söylemekte ve davete icabet edenlerden bahsetmektedir. Bu bağlamda şair, Mevlânâ ve Şems-i Tebrizî’nin tenkih (nikâh kıyma, evlendirme) için geldiklerini ifade etmekte, ney ve kudümün hareketlenmesinin de buna işaret olduğunu belirtmektedir. Mevlânâ ve Şems’in tarihen nikâhta bulduklarını düşünmek, elbette ki mantık dışıdır. Bu durumu nikâha davet edilen ve icabette bulunan ziyaretçilerin bilgisi ile izah etmek mümkün görünmektedir. Düğün ve katılımcılar hakkında bilgi veren tarihî vesikalar ve surnâmelerden hareketle, ilk gün saat 5 itibarıyla Mevlvî, Kâdirî ve Nakşî şeyhlerin davet edildiği görülmektedir. Hatta konuyla ilgili kaleme alınmış müellifi bilinmeyen mensur surnâme, konuklar arasında bulunan tekke şeyhleri ve buldukları tekkelerin adlarını vermesi yönüyle önemlidir. Eserde ismi geçen 213 tekke, zaviye ve hankâhtan 7 tanesinin Mevlvîhane olduğu görülmektedir.¹³ Şem‘î’nin bu ifadelerle maksadı Mevlânâ ve Şems’in manevî himmetinin bu mecliste olduğuna işaret olarak değerlendirilebilir. Ney ve kudüm de Mevlvî mûsikîsinin önemli enstrümanlarıdır. Takip eden beyitlerde şair, bu padişah düğününde gökte meleklerin raks ettiğini, şefaah sahibi olan Hz. Fatıma’nın (bint-i resul) da tebrik için geldiğini ifade etmektedir. Bu şahsiyetlerin fizikî anlamda orada bulunmasından ziyade manevî anlamda himmetlerine işaret ettiği ve teberrüken ruh-ı manevîlerinden bahsettiği düşünülebilir. Beyitte Mevlânâ’yı zikreden şair, bu hususu Hünkârın kerametinin izharı olarak değerlendirmektedir. Bu hususu Şem‘î’nin de şahit olduğu dönem olan II. Mahmud zamanında hem devletin hem de halkın Mevlvîlik’e olan ilgisi (Akay, 2015, s. 83-105) ile de izah etmek mümkündür:

Şems-i Tebriz geldi Mevlânâ ile tenkihine
Deprenir neyle kudüm oldu işaret âleme

Padişah düğünüdür gökte melekler rakseder
Halkı âgâh etmeye ettim hikâyet âleme

¹¹ Şehzadelerin sünnet düğünlerini, padişahların kızlarının doğumu ve evlenmeleri münasebetiyle yapılan şenlikleri anlatan eserlere surnâme adı verilmektedir. II. Mahmud’un kızı Saliha Sultan’ın düğünüyle ilgili olarak Mîr Alemzâde Rifat’ın Surnâme-i Rif’at’ı ve Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi’nin Surnâme-i Es’ad’ı manzum olarak kaleme alınmış eserlerdir. Bunlar dışında bir de müellifi belli olmayan mensur bir surnâme mevcuttur. Söz konusu surnâmeler hakkında bkz. Aynur, 1988; Arslan, 1999, s. 42-44, 71-72, 685-779; Aynur, 2009, s. 565-567.

¹² Tarama Sözlüğü’nde Harvani kelimesine, harmani karşılığı verilmiştir. (Tarama Sözlüğü, 2009, s. 1901.) Harmani de “bütün vücudu kaplayan uzun, kolsuz üst giyeceği, etekleri geniş, kolsuz bir nevi palto, pelerin” manasındadır. Özellikle erkeklerin ve askerlerin giydiği bir pelerin olup II. Mahmud zamanındaki kıyafet inkılabında orduda, zabıtlar arasında moda olmuştur ve omuza kolayca alınabilen harmaniler kaputlara tercih edilmiştir (Koçu, 1969, s. 128).

¹³ Beşiktaş, Bursa, Galata, Gelibolu, Kasımpaşa, Üsküdar, Yenikapı Mevlvîhaneleri, söz konusu surnâmede ismen zikredilmektedir. (Aynur, 1989, s. 39)

Saliha Sultana tebrike gelir bint-i resul
Kendüye eyler duâ sahip-şefaât âleme

Sünnet-i Peygamberî emr-i ilâhî böyledir
Eyledi Hünkârım izhâr-ı kerâmet âleme (A. 107/5-8)

Konya’da Eflatun (Platon) gibi hikmet sahibi pek çok kimsenin olduğunu söyleyen Şem‘î, bu kimselerin “âyine-i İskenderî”den güzellikleri gösterdiklerini belirtmektedir. Tasavvufî bir terim olarak bu kavram, “Allah’tan başka her şeyden arınmış ve yalnız hakikatlerin aksettığı “insan-ı kâmil”in gönlünü (Pala, 1991, s. 252; Şentürk, 2020, s. 28) sembolize etmektedir. Şairin, hakîm yönü olan erbâb-ı kemâlin Mevlânâ civarında olduğunu söylemesi, onun sâyesinde pek çok şahsın yer aldığı ortaya koymaktadır. Mevlânâ’nın yakınında olan ve ışığıyla aydınlatan Şems-i Tebrîzî’den de bahsetmektedir. Şems ifadesini tevriyeli kullanmış olup güneşin ışıklarıyla geceyi gündüze çevirmesinin yanında Şems-i Tebrîzî’nin Mevlânâ ve Konya halkının gönüllerini maneviyat nuruyla aydınlatmasını da kastetmiştir:

Ḳonya’da mânend-i Eflâtûn mişâli var ricâl
Gösterir âyîne-i İskenderî’den hûb cemâl
Bilinür civâr-ı Mevlânâ’dır erbâb-ı kemâl
Her şebi rûz eylemiş Şems’îñ ziyâsı Ḳonya’nıñ (A. 206/5)

c. Çarhacı Ali Paşa

Âşık Şem‘î'nin şiirlerinde vurguladığı tarihî şahsiyetlerden biri de, döneminin devlet adamlarından Çarhacı Ali Paşa’dır. Ali Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli mevkilerde görev yapmış önemli bir devlet adamı olduğu bilinmektedir. Aslen Konyalı olan Ali Paşa, vezirlerin dairelerinde yetişmiştir (Mehmed Süreyya, 1311, s. 558-559). Napolyon Bonapart’ın Mısır seferi sırasında Mısır valisi Yusuf Ziya Paşa’yla birlikte hareket etmiş, ardından Hurşit Paşa’nın mühürdarlığı görevini üstlenmiştir. Kapıcıbaşılık rütbesine yükselmiş olmakla birlikte Hurşit Paşa’nın azledilmesiyle İstanbul’a dönmüştür (Erdoğan, 1945, s. 4). 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Silistre valiliğine, 1807’de Orduyu Hümayun Çarhacılığına¹⁴ atanmış ve Ağrıboz ile Karlili sancaklarına gönderilmiştir (Ahmed Âsım, 2015, s. 926). Krekaş’ta Ruslara karşı gösterdiği kahramanlıkla devlet nezdinde itibarı artmış, İstanbul’a dönüşünde önemli olaylara tanıklık etmiştir (Erdoğan, 1945, s. 5) III. Selim’in reform çabaları sonrasında tahttan indirilmesi ve yerine IV. Mustafa’nın geçmesiyle yaşanan karışıklıklar sırasında Ali Paşa aktif rol oynamıştır. Alemdar Mustafa Paşa’nın desteğiyle II. Mahmud tahta çıkmış, Mustafa Paşa sadrazam olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Yeniçeriler isyan etmiş, Ali Paşa ise Sekban Ocağının kaldırılması sözü üzerine bu isyanı sona erdirmiştir (Mustafa Nuri Paşa, 1294, s. 47). Ali Paşa’nın gönlünde sadrazamlık arzusu olsa da 1808’de sadâret kaymakamı, 1809’da kaptan-ı derya olarak atanmıştır. Sadrazamlığa getirilen Ziya Paşa’yla rekabetinden dolayı devlete zarar vereceği düşüncesiyle 1809’da Limni’ye sürgün edilmiştir (Şânîzâde, 1867, s. 156-157). Sonrasında Alanya mutasarrıflığı, Trabzon valiliği ve Konya valiliği gibi görevlerde bulunmuş olan Çarhacı Ali Paşa, Trabzon’da Ruslara karşı halkı örgütleyerek başarılı olmuştur. Konya valiliği sırasında 1814’te Tekelioğlu İbrahim Bey’in isyanını bastıramayan Ali Paşa tekrar Limni’ye sürgün edilmiştir. Daha sonra Keşan, Kars muhafızlığı ve Sivas valiliği gibi görevlerde bulunmuştur. 1820’de Ağrıboz valiliğine getirilmiş, 1823’te Tokat’a sürgün edilmiş ve orada vefat etmiştir (Aykun, 2003, s.288; Erdoğan, 1945, s. 7-11). Konya’nın

¹⁴ Çarhacı, Osmanlı Devleti’nde ordunun öncü kuvvetini teşkil eden hafif süvari birliklerinden biridir. Ordunun en seçkin fertlerinden oluşan çarhacıların sayısı 4-5 bin civarında olup amirlerine de çarhacıbaşı denirdi. 19. asırda varlığını koruyan çarhacılar, daha sonra ortadan kaldırılmıştır (Pakalın, 1983, s. 326; Özcan, 1993, s. 229-230; Çoban, 2020, s. 2-9).

yetiştirildiği şahsiyetler arasında önemi bulunan Çarhacı Ali Paşa, Napalyon Bonapart'ı yenen Cezzar Ahmet Paşa'ya başarısı için büyük destek vermiştir. Şair Şem'î, Rus savaşında başarı elde eden Ali Paşa'yı sancağı taşınması yönüyle ön plana çıkarmıştır. Ayrıca ilmiyle âmil 150.000 âlimin seyf-i hamâil kuşandıklarını söylemesi, genel olarak "kılıç duası" (Tanrıbuyurdu, 2012, s. 143-144) olarak adlandırılan geleneği akla getirmektedir. Buna göre kılıç üzerine yazılarak veya ezberden okunarak Allah'ın yardımından medet umma içerikli ayetlerin hamâil (Dikmen-Çetin, 2012, s. 83) içerisinde boyunda taşınmasıyla kılıç gibi üstte taşınması arasında ilgi kurulmaktadır. Şair Şem'î bu beyitte savaşın sancaktarının Ali Paşa olduğuna vurgu yapmaktadır:

Yüz elli biñ 'âlim 'ilm ile 'âmil
Kuşandı miyâne seyf-i hamâ'il
'Ali Paşa oldu sancağa hâmil
Vezîr-i muhterem mülhem berâber (H. 48/9)

Kadı Abdurrahman Paşa'nın valiliği döneminde de hizmetleri bulunan Ali Paşa, sonrasında tayin edildiği Konya valiliği sırasında devlet için tehdit unsuru olan ve ölüm fermanı verilen Koç Bekir Ağa'yı çadırda boğdurup çukura gömdürmüştür (Özönder, 2013 s. 205; Erdoğan, 1945, s. 7-8). Şem'î'nin Divanı'nda Çarhacı Ali Paşa için yazılmış ayrıca bir şiir mevcuttur. Dua ve niyaz içerikli şiirde Paşa'nın geleceğinin parlak olması, hükmünün dünyada payidar olması, zayıfların gölgesine sığınması, gündün güne kadrinin ve itibarının artması için niyazlar dikkat çekicidir:

Şıgınsun sâyesinde şad-hezâr hâmûş-ı ser-gerdân
İhâta eylesün dünya[yı] hükmi sâye-dâr olsun

Cihânda gün-be-gün kâdrin[i] 'âli eylesün Yezdân
Seriñde murğ-ı devlet âşiyâni ber-çarâr olsun

Sezâdır bu maħalde 'âli eyleye âba'-i ecdadı
Bu da bir çarhacı 'Alî Paşa'dan yâdigâr olsun

Şafâ vü zevkiniz Hâllâk-ı 'âlem eylesün müzdâd
Bu Şem'î bendeñiz fânus-ı himmetde yanar olsun (A. 197/4-7)

3. Güzellikleri ve Mesire Yerleriyle Konya

Şem'î'nin şiirlerinde Konya'nın güzelliklerinden ve güzellerinden de bahsedilmektedir. Soru-cevap üslubuyla "dedim dedi" şeklinde sevgiliyle karşılıklı konuştuğu müracaat türündeki (Alıcı, 2002, s. 1-3) şiirinde Şem'î, Konya şehrini sormakta ve o güzelin memleketi olduğunu öğrenmektedir. Böylelikle Şem'î, ima yoluyla Konya'nın güzellerine işaret etmektedir:

Didim Konya (da) nedir didi şehrimdir
Didim gider misiñ didi yolımdır
Didim Şem'î nedir didi kulumdur
Didim şatar mısıñ söyledi yok yok (H. 28/5)

Konya'nın pehlivanlarına ve güreş müsabakalarına da dikkat çeken Şem'î, "pehlivan, meydan, âhen kemer kuşanmak, merd-i cihân, pençe" kelimelerini tenasüplü kullanmıştır. Selçuklular Dönemi'nden itibaren spor etkinliklerine dair şehirde kalıntılar olduğu, hatta sporu teşvik amacıyla Konya'da "Güreşçiler tekkesi" ve

“Güreşçiler Mahallesi”nin varlığı kaynaklarda zikredilmektedir (Küçük, 2012, s. 162; Küçükdağ, 2003, s. 175). Güreş meydanına giren Konya'nın pehlivanlarının merd-i cihân (başpehlivan) olup demir kemer kuşanmasından bahsetmektedir. Güreşçilerin ellerini keskin pençe olarak tavsif eden şair, gökten inen bir Anka gibi rakibine savurduğunu anlatmaktadır. Günümüzde yapılan güreş müsabakalarında başpehlivana hediye edilen altın kemere mukabil şiirde demir kemerden bahsedilmektedir:

Girmesün meydâna yoĥsa pehlivâni Konya'nıñ
Kuşanır âhen kemer merd-i cihâni Konya'nıñ
Pençe-i ser-tüzine taĥmaz giyünür pâyini
Gökden 'ankâ indirir dâ'im şehâni Konya'nıñ (A. 205/1)

a. Meram

Üzüm bağları, bahçeleri, suları, yeşilliği, mescitleri, türbeleri, konakları, çarşılarıyla Meram, Konya'nın cennete benzeyen bir mesireliği ve yerleşim yeri olarak bilinmektedir (Yıldıztuğay ve Küçüködük, 2014, s. 304-305; Dinç, 2014, s. 310; Beycan, 2014, s. 318-320). Konya'yı ve güzelliklerini övdüğü şiirde Şem'î, Meram'dan bahsetmekte ve her mevsimde sefası olduğuna dikkat çekmektedir:

Kış olunca şen olur aĥbâblar vahdet-hâneler
Kurulur bâzâr-ı 'aşk ma'mûr olur kâşâneler
Şem'î 'aşka pür yaĥar pervâz urur pervâneler
Yazılık vardır Merâm üzere şafâsı Konya'nıñ (A. 206/7)

Ayrıca şehre gelen ünlü beylerin, şehzadelerin, sultanların Meram'da ağırlandığı, Sultan IV. Murad'ın 1637'deki gelişinde Meram Bağları'nda dinlendiği de kaynaklarda nakledilmektedir. Şem'î, şehir kültürü içinde yetişmiş bir âşıktır ve bu çerçevede yetişen âşıklar, kahvehanelerin yanında ağa, paşa, bey konaklarında düzenlenen fasillara ve meclislere iştirak ederek sanatlarını icra etmişlerdir. Bu bağlamda, Mevlevî Çelebilerince Meram'da, Çelebi Konağı'nda düzenlenen edebî meclislere Âşık Şem'î'nin de aralarında olduğu Silleli âşıkların davet edildiği bilinmektedir (Kendi, 1951, s. 40; Aydın, 2019, s. 174).

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin de Meram'a gidip sohbet ve sema meclisleri kurduğu, Çelebi Hüsameddin'in bağında bulunduğu ve şiirler yazdığı da bilinmektedir (Ahmed Eflâki, 1973, s. 198, 430). Manzumelerinde Mevlânâ'nın Meram'daki manevî tesirinden ve öneminden bahseden Şem'î, eyvan kelimesini “köşk, kasır, kemerli yüksek bina, çardak” (Ayverdi, 2011, s. 363) manasında kullanmış olmalıdır. Mor zerrin çiçeklerinden bahseden Şem'î, Meram Bağları'nın doğal güzelliklerine işaret etmekte, Mevlânâ'nın himmetinin bu beldeye sâyedâr olduğuna vurgu yapmaktadır:

Mücevherden .....daĥı morzerrinden
Merâm üzere kuruldı sâye-dâr eyvân-ı Mevlânâ (A. 70/3)

b. Sille

Konya'nın tarihî açıdan köklü yerleşim merkezlerinden birisi olan Sille, Âşık Şem'î'nin şiirlerinden birine müstakil olarak konu olmuş, farklı yönleri ve güzellikleriyle ele alınmıştır. Havasının ve suyunun güzelliğini methedilmeye layık bulan şair, âşıklar zümresine merhabasının çok oluşunu dile getirmektedir. Bu hususu hem Silleli şair ve âşıkların çok olması hem de âşıkların atışmalarına ve meclislerine çokça ev sahipliği yapan bir merkez olması yönüyle değerlendirmek mümkündür. Zira Şem'î'nin de etkisiyle Konya'daki âşıklık geleneğinin Sille'de geliştiği, aynı dönemde yaşayan Silleli Âşık Sürûri'yle birlikte 20. yüzyıla kadar bu geleneğin devam ettiği ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak Konya türküleri içinde Sille türkülerinin ayrı bir yerinin olduğu da göz

ardı edilmemelidir. Şem’î’nin “zümre-i uşşâk” terkibi, bölgedeki âşıklık geleneğine dikkati çekmesi açısından önemlidir. Sille hakkında yapılan bir çalışmada, bölgeye ait 18 saz şairinin ismine yer verilmiştir (Sarıköse, 2008, s. 649-659). Kurulan meclislerde ve yapılan âşik atışmalarında ney, santur, keman gibi enstrümanların yer aldığı sazlı sözlü ortamların zevkini, verdiği sefayı ne dille anlatmak mümkündür ne de gönüllerde (dil) bıraktığı huzuru tarif etmek kabildir. Sille; âşıkları, meclisleri ve kültürel ortamları ile şairin anlattığı bir mekân olmuştur:

Medhe şâyeste güzel ab u havâsı Sille’niñ
Zümre- i ‘uşşâka çokdur merhabâsı Sille’niñ
Meclisinde neyle mey santür kemân tâze civân
Vaşf olunmaz dil ile zevk ü şafâsı Sille’niñ (A. 211/1)

Şem’î’nin Sille Destanı’nda görülen kilise ve Rûmî dilberi vurgusu da dikkat çekmektedir. Konya’nın önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Sille, Ortodoks Hristiyanlarının çoğunlukta olduğu eski bir Rum köyüdür. Bölge Frigyalılardan başlayarak iskân görmüş, Bizans döneminden itibaren önemli bir yer olmuştur. Erken Hristiyanlık devrinin ilk merkezlerinden, İstanbul-Kudüs arasındaki hac yolunun önemli konaklama noktalarından birisi olan Sille’de bulunan mimarî eserlerden câmiler, hamamlar, çeşmeler ve geleneksel sivil mimarî örneklerinden Sille evlerinin yanında kiliseler de koruma altına alınmıştır (Sarıköse, 2013, s. 63-65). Rum Ortodoks kiliselerine ve Rum dilberine işaret eden Şem’î’nin aynı zamanda tevriyeli bir anlatımda bulunduğu da düşünülebilir. Zira diyâr-ı Rum ifadesi Anadolu için kullanılmakta olup Mevlânâ’nın da nisbesidir. Sille’de Anadolu halkıyla Rumların bir arada uyumlu yaşamaları göz önünde bulundurulacak olursa iki türlü de anlaşılabilir:

Kil(i)seniñ bābına var seyr eyle Rūmî dilberi
Muğ-peçe maḥbūbları on beş yaşında duḡteri
Cenk ider ‘uşşâk-ile bir ordı Moskof leşkeri
Varanı eyler şehîd tîr-i kaçāsı Sille’niñ (A. 211/2)

Sille’nin güzellerine işaret eden şair, sevgilinin boğazındaki (boynundaki) siyah benleri, rengi sebebiyle Hindû’ya, çokluğu sebebiyle de bir orduya benzetmiştir. Gönül kuşlarının grup hâlinde ağa düşmeleri ise, benlerin yuvarlak dane (yem, tuzak) olarak tahayyülü sebebiyledir. Sille’nin güzellerine gönül kaptıranların çok olduğunu söylerken bir yandan da amansız (nefes aldirmayan, korkusuz) bir cellada benzediklerini ifade etmektedir:

Şaklamışlar leşker-i Hindū boğaz bağlarına
Toplamışlar zümre-i murğ-ı dili ağlarına
Sızlaşır mecrūḡları dermân arar dağlarına
Bî-amân cellāda beñzer āşināsı Sille’niñ (A. 211/3)

Yosma kelimesi, “zarif kıyafetli, edalı, işveli” manasında kullanılmış olup Sille’de zarif ve edalı görünümde insanların varlığını dile getirmektedir. Sille’nin müptelası olduğunu vurgulayan Şem’î, sadece kendisinin değil, gelip giden herkesin bu yörenin bağımlısı olduğuna işaret etmektedir:

Sille’de yoşma kıyāfet var neler görseñ neler
Leb(i)mize destinde mey şunmaḡlığa āmādeler
Çıldırıp tağlara düşmüş bir bölük üftādeler
Yalñız Şem’î degildir mübtelası Sille’niñ (A. 211/4)

Sonuç

19. asır âşık edebiyatının önemli âşıklarından olan Mevlevî muhibbi Şem‘î, yaşadığı dönemin hususiyetlerine şiirlerinde dikkat çeken önemli tanıklarından biridir. Âşık Şem‘î Divanı’nda sosyal, siyasî, içtimâî pek çok hadiseye işaret etmiş, Konya hakkında yazdığı destanlarla memleketi olan şehre dair anlatımları sıklıkla vurgulamıştır. Bu bağlamda, çağının canlı tanıklarından biri olarak bölgenin siyasî tarihinde önemli bir yere sahip olan Kadı Abdurrahman Paşa olayına, karşısında mücadele eden Koç Bekir Ağa ve beraberindekilerin mücadelesine dair müstakil üç ayrı destan yazması da oldukça mühimdir. Olayları detaylı bir şekilde ve farklı yönleriyle anlatan şiirler, döneminin siyasî olayları hakkındaki şairin bakış açısını net bir şekilde ortaya koymuştur. Şair, Kadı Abdurrahman Paşa’nın kaçış yolundaki güzergâh noktalarını teferruatlıca vermiş, Koç Bekir Ağa ile aralarındaki restleşmeyi iki karakteri karşılıklı konuşturmak suretiyle ele almıştır. Şem‘î’nin Kadı Abdurrahman Paşa’nın karşısında, Koç Bekir Ağa’nın tarafında olduğu şiirlerden anlaşılmaktadır.

Şair Konya’yı âlimlerinin ve velilerinin çok olmasıyla methetmekte, farklı alanlarda muvaffakiyet sahibi olduklarına işaret etmektedir. Evhadüddîn Kirmânî, Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ, Sadreddin Konevî, Sâhib Ata gibi şahsiyetlerin isimlerini zikretmekle birlikte Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Şems-i Tebrîzî hakkında özel anlatımlar dikkati çekmektedir. Şem‘î’nin Mevlevî muhibbi oluşu göz önünde bulundurulacak olursa Mevlânâ hakkındaki sitayişleri, Mevlevîlikle ilgili tabirler ve terimlerle bağlantılı anlatımları daha anlamlı hâle gelmektedir. Mevlânâ ve Şems’in himmetinden sıkça bahsetmekte, Mevlânâ dergâhı hakkında Molla Câmî’nin “Ka’betü’l-uşşâk” ifadesinden de iktibas yapmaktadır.

Konya’nın güzellerinden ve güzelliklerinden de bahseden şair Şem‘î, havasının ve mesirelik yerlerinin yanında bilhassa Sille ve Meram gibi meşhur yerleşimlerden de söz etmektedir. Halkın etnik yapısı ve buna bağlı olarak farklı dinî mekânları da şiirlerinde yer almaktadır. Şair Şem‘î özelinde bu çalışma, edebî metinlerde yer alan bilgilerin zaman zaman şehirlerin veya siyasî sürecin özelliklerine dair tarihî vesika sayılabilecek malumat içerdiğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça | References

- Ahmed Âsım Efendi. (2015). *Âsım Efendi Tarihi* (Haz. Ziya Yılmaz). (Cilt I-II). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı Yayınları.
- Ahmed Eflâkî (1973). *Âriflerin Menkıbeleri* (Çev. Tahsin Yazıcı). (Cilt I). İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Akay, N. (2015). “Osmanlı Sultanı II. Mahmud Döneminde Mevlevilik”, *Haran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(33), 83-105.
- Albayrak, N. (2010). “Şem‘î, Konyalı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38; 505. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Alıcı, L. (2002). “Klâsik Türk Edebiyatında Mürâca’a Şiirler”, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi*, İstanbul. (14) 1-15.
- Alptekin, A. B. (2015). “Destanlar”, *Konya ansiklopedisi*. 9, 266-268. Konya: Kültür Yayınları.
- Arslan, M. (1999). *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Artun, E. (2019). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Edebiyat Tarihi/Metinler*, Adana: Karahan Kitabevi, 11. Baskı.
- Aydın, N. (2019). *Konya Âşıklık Geleneğinde (18-19. yy) Âşık Şem‘î ve Şiir Dünyası (İnceleme- Tenkitli Metin)*. Konya: Kömen Yayınları.

- Aynur, H. (1988). *Sultan II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa'nın Düğün Törenini Anlatan Surnameler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Aynur, H. (1989). "Saliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikler", *Tarih ve Toplum*, 11(61), 30-39.
- Aynur, H. (2009). "Surnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37, 565-567. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Ayva, A. (2005). *Konya Âşıklık Geleneği ve Âşık Ataroğlu Hayatı-Sanatı-Şiirleri-Şiirlerinin Tahlili I*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ayva, A. (2010). "Âşık Kahveleri", *Konya Ansiklopedisi*. 1, 281-282. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ayverdi, İlhan. (2011). *Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Aykun İ. (2003). "Tokat'ta Medfun Osmanlı Valileri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 283-294.
- Beycan, A. D. O. (2014). "Meram Bağları", *Konya Ansiklopedisi*. 6, 318-320. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bozkurt, N. (2009). "Sikke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37, 185-186. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2020). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. 7. Baskı, Ankara: Otto Yayınları.
- Cerrahoğlu, M. (2011/3). "Âşıkların Sosyokültürel Hayattaki Yeri ve Önemi/Bir Örneklem Olarak Derdiçok", *Folklor/Edebiyat*, 17(67), 143-156.
- Cevdet, A. (1984). *Tarih-i Cevdet* (Cilt V). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Çapraz, E. (2019). "Ozanların Âşıktan Babaya Dönüşüm Serüveni: Âşık Tarzı Şiir Geleneğinin Teşekkülünde Bektaşiliğin Rolü". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5(12), 1037-1063.
- Çinioğlu, F. ve Barut, F. <https://www.youtube.com/watch?v=jdyMCSehLZY>, Erişim Tarihi, 30.04.2024.
- Çoban, R. E. (2020). "Çarhacılar ve Çarha Cengi/Talimi İlişkisi Üzerine". *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 20(1), 1-24.
- Dikmen M. ve Çetin K. (2012). "Klâsik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları". *Bilig Dergisi*, 61, 71-98.
- Diñç, A. (2014). "Meram İlçe (Yerleşim Özellikleri ve Gelişimi)", *Konya Ansiklopedisi*. 6, 305-314. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M. (1944). "Kadı Abdurrahman Paşa ve Hayatı ve İcraatı". *Konya Halkevi Dergisi*, 67-68, 27-32.
- Erdoğan M. (1945). "Çarhacı Ali Paşa". *Konya Halkevi Dergisi*, 83, 4-11.
- Ergun, S. N. ve Uğur, M. F. (1926). *Konya Vilâyeti Halkiyyât ve Harsiyyâtı*. Konya: Vilâyet Matbaası.
- Fatın Davud (2017). *Fatın Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*, Haz. Ömer Çiftçi). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 02.08.2023).
- Günay, U. (1999). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. (3. Bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gür, R. C. (2023). "Üretim İlişkilerinin Kültür Yapılanmalarına Etkisi: Türkiye'nin Kapitalistleşme Sürecinde Âşıklık Geleneğinin Sönümlenişi", *Etnomüzikoloji Dergisi*, 6(1), 63-74.
- Halıcı, F. (1982). *Âşık Şem'i Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Işık, A. (2020a). "Koç Bekir Ağa ve Konya Hadisesi (Özel Sayı 1)". *Merhaba Akademik Sayfalar Dergisi*, 19(46-2), 722- 736.

- Işık, A. (2020b). “Koç Bekir Ağa ve Konya Hadisesi (Özel Sayı 2)”. *Merhaba Akademik Sayfalar Dergisi*, 19(47-9), 738-753.
- İyiyol, F., “Mevlevî Gülbankları ve Mevlevî Gülbanklarının İşlevsel Açından Tahlili”, *Turkish Studies*, 9(6), 583-600.
- Karadayı, O. N. (2017). “Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Tasavvufi Neş’enin Âşık Tavrına Yansıması”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 43-64.
- Kendi, İ. A. (1951). *Konyalı Âşık Şem’î Konuşuyor*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Koçakoğlu, B. (2014). *Fazlı Necib Dehşetler İçinde İnceleme-Metin*, Konya: Palet Yayınları.
- Koçakoğlu, B. (2018). “Kadı Abdurrahman Paşanın Şahsi Tarihine Kurmaca Yaklaşımlar”, Selçukludan Cumhuriyete Sosyal Bilimlerde Antalya, Antalya Kitabı 1, Editörler: Bedia Koçakoğlu, Bahset Karşlı vd., 858-874.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçük, M. (2012). “Osmanlı Dönemi’nde Güreş ve Güreşçiler Tekkesi”, *Din ve Hayat Dergisi*, 17, 160-164.
- Küçükdağ, Y. (2003). “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zâviyeler”, *Osmanlı Döneminde Konya*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür Turizm.
- Mehmed Süreyya. (1311). *Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye* (Cilt 3). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Mert, Ö. (1991). “Âyan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4, 195-198. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Mustafa Nûri Paşa. (1294). *Netâyicü'l Vukûât*. (Cilt 4). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Nalbantoğlu, S. C. (2008). *Kadı Abdurrahman Paşa'nın Siyasi Hayatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Onay, A. T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (1993). “Çarhacı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8; 229-230. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Özönder, H. (2013). “Koç Bekir Ağa”, *Konya Ansiklopedisi*. 5, 205- 206. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Pala, İ. (1991) “Âyine-i İskenderî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4, 252. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pekçağlar, K.; Bağcı, Y. <https://www.youtube.com/watch?v=4Czd9zfvoR8>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.
- Sakaoğlu, S. (2010). “Âşık Şem’î”, *Konya Ansiklopedisi*. 1, 292-292. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları
- Sakman, M. <https://www.youtube.com/watch?v=a9gMiwfrAWc>, Erişim Tarihi, 30.04.2024.
- Sarı, M. (2013). *Mevlevî Âşık ve Şair Konyalı Şem’î Divanı*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sarıköse, B. (2008). *Osmanlı Döneminde Sille*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sarıköse, B. (2013). “Ötekileştirdiğimiz Bizimkiler: Karamanlı Ortodoks Türkler, Sille’de Müslim-Gayrimüslim Birlikteliği”. *Aya Elenia Müzesi ve Silleli Gayri Müslimler*. Konya.

(<https://www.selcuklu.bel.tr/images/S%C4%B0LLE/Aya%20Elenia%20M%C3%BCzesi%20ve%20Sillei%20Gayri%20M%C3%BCslimler.pdf>), Erişim Tarihi, 24.05.2024.

- Seyirci M. (2004). “Seyyahların Gözüyle Alanya”, *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III*, 35-40. Alanya: Alanya Belediyesi.
- Şânîzâde Mehmet Atâullah Efendi. (1867). *Târîh-i Şânîzâde* (Cilt 1). İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası.
- Şemseddin Sami (1311). *Kâmûsü'l- A'lâm*. (Cilt. IV). İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şentürk, A. A. (2020). *Osmanlı Şiir Kılavuzu* (Cilt 4). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları (OSEDAM).
- Tanrıbuyurdu, G. (2012). “Klâsik Türk Şiirinde ‘Kılıç Duası’”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9(9), 139-150.
- Tosun, M. ve Erdoğan Ş. (2013). “Mevlâna Çevirilerinde Sembollerin Önemi: “Ney” ve “Gel” Örneğinde Mesnevi'nin Evrensel Hoşgörü Çağrısı”. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 8(1), 347-362.
- Tuman M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Kurnaz, C.ve Tatçı M.). (Cilt II). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Tuş, M. (1993). *Sosyal ve Ekonomik Açısından Konya*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. (2. Bs.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1971). “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”. *Belleten Dergisi*, 35(138), 245-302.
- Ürekli, B. (2013). “Kadı Abdurrahman Paşa”, *Konya Ansiklopedisi*. 5, 4. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yardımcı, M. (2021). "Hacı Bektaş Dergâhından Himmet Uman ve Mahlas Alan Âşıklarda Hacı Bektaş Sevgisi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 98, 77-106.
- Yıldız, E. ve Doğan H. (2023). *Şehirler Divanı, Divan Edebiyatında Şehir Şiirleri*, İstanbul: Dün Bugün Yayınları.
- Yıldıztuğay, E. ve Küçüködük, M. (2014). “Meram İlçe”, *Konya Ansiklopedisi*. 6, 300-305. Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.